

ASHOT A. MELKONYAN

Institute of History of the NAS RA

Drostor of History, Professor, Academician of the NAS RA

ashamelk@yahoo.com

 0000-0002-2579-0286

DOI: 10.59523/1829-4596.2023.1(26)-170

ARMENIAN STATEHOOD IN THE CONTEMPORARY PERIOD*

Key words: statehood, First Republic, sovereignty, Nakhichevan, Republic of Artsakh, Soviet Armenia, Third Republic.

Introduction

In the contemporary period, the Armenian statehood is represented by historical stages of the three republics: 1918–1920, 1921–1991 and 1991 – till now. Although these republics radically differ from each other in their political systems, in contemporary times they form the links of a common chain of statehood.

Restoration of independence – 28 May 1918

The historical stage of the Republic of Armenia starting from 28 May 1918 (1918–1920) is marked not only by the restoration of independence, but also by the establishment of a democratic, i.e., parliamentary republic with an administrative structure¹. In only two and a half years, the First Republic acquired all the characteristics of

* Submitted on 27.V.2023, reviewed on 05.VI.2023 and 10.VI.2023, accepted for publication on 16.VI.2023.

¹ See **Hovannisian** 1971–1996, **Հակոբյան** 2005:

an independent state: territory, authority bodies, army, international recognition, etc.

The First Republic was formed in a very difficult geopolitical situation, in a limited area, but expanding in 1919, it included Kars Province, Nakhichevan, and in 1920 Artsakh, i.e., about 60–70 thousand sq. km. area. According to the Treaty of Sevres (10 August 1920), the Republic of Armenia would also include most of the provinces of Van, Bitlis, Erzurum and Trabzon in Western Armenia. The territory of United Armenia was to be about 160 thousand sq. km. Thus, the creation of a united Armenian statehood should have become a reality.

The defeat of the Ottoman Empire in World War II raised hopes for the creation of a state also among the Armenians of Cilicia. With the consent of other Armenian national parties and political forces, on 4 August 1920, the members of the Armenian National Union, led by the famous Hunchakian figure Mihran Tamatyan, declared the “independent” Christian Republic of Cilicia². However, the French military authorities did not recognize Tamatyan’s “government”, dispersed it by force of arms and began to use violence against the Armenians of Cilicia.

In May 1920, with the intrusion into Artsakh by the 11th Red Army, the process of sovietization of Armenia began, which also included Syunik and Nakhichevan in June-August. With that event, the process of losing independence also began in the given region. However, the Armenians of Zangezur, led by Garegin Nzhdeh, Poghos Ter-Davtyan, and others, soon rebelled against the Soviet-Tatar regime and regained their independence on 25 December under the name of “Autonomous Syunik,” which was reorganized into “Mountainous Armenia” on 27

² See Յուշամատենան Մեծ եղեռնի (1915–1965) 1965, 911.

April 1921. From 1 June to mid-July it survived under the name of “Republic of Armenia”.

The nationwide uprising against the Bolshevik system in Yerevan in mid-February 1921 and the preservation of independence until 2 April, led by the “Committee for the Salvation of the Homeland”, also became an expression of boundless faith in an independent state. It is noteworthy that among the countries of the entire Transcaucasian region, the independent, non-Soviet government in Armenia lasted the longest and was the last to be abolished.

Armenian statehood in the Soviet period

As a result of the Bolshevik-Kemalist cooperation, the Republic of Armenia was abolished in early December 1920. But even the brief existence of independent Armenia forced the Bolsheviks to take into consideration the real entity of socialist Armenia. Thus commenced **the historical stage of Soviet statehood** (1920–1991).

Soviet Armenia (until 1936, the Soviet Socialist Republic of Armenia, SSR of Armenia), since it had most of the characteristics of a state, was certainly also a state, especially since it had a relatively independent status in the first years of its existence. Thus, according to the first clause of the agreement signed between Soviet Russia and the Republic of Armenia on 2 December 1920 in Yerevan, “Armenia was declared an **independent** (emphasis added – A.M.) Socialist Republic”³. And indeed, in the first years, that relative independence was maintained until 1922. Specialist in international law A. Yesayan wrote that during those several years Soviet Armenia had such a feature of independence as the right to conduct foreign policy: “From the emergence of the Soviet independent republics until ... their unification into a single union state, each Soviet independent republic

³ Հայաստանի Հանրապետությունը 2000, 383:

acted discretely in the international arena as an individual entity of international law ...”⁴. The SSR of Armenia, like the First Republic, had diplomatic representatives in a number of countries. It was even internationally recognized by several European countries⁵. To all of this, the facts of having military forces, legislative, executive and judicial authority bodies, a constitution (1922), state symbols and other attributes were added⁶. Therefore, the years 1920–1922 in the Soviet Armenian history can be conventionally considered as **the first, independence sub-phase of Soviet statehood**.

Meanwhile, it should not be forgotten that in the same sub-phase of relative independence, taking advantage of unfavorable external and internal conditions in Armenia, several Armenian territories (Nakhichevan, Nagorno Karabakh, Utik, Javakhk, Kars Province, Surmalu district, etc.) were left out of the Armenian SSR. At least one of them – Nagorno-Karabakh – was given status of an autonomous region within Azerbaijan on 7 July 1923, when the Nagorno-Karabakh Autonomous Oblast (NKAO) was formed. Although the latter was deprived of many elements of autonomy, its limited self-autonomy allowed it to fight against the nationalist policy of Azerbaijan and maintain the general Armenian lineament of the oblast until the Artsakh movement of 1988.

On 9 February 1924, Nakhichevan, the other Armenian territory unjustly included within the borders of Azerbaijan in 1921, was reorganized into the Nakhichevan Autonomous Soviet Socialist Republic (Nakhichevan ASSR)⁷. In fact, the motives behind the creation of that administrative-territorial unit were not clarified.

⁴ Եսայան 1967, 3:

⁵ See Եսայան 1967, 242–258.

⁶ See Հարությունյան 2002, Ղազախեցյան 2006.

⁷ See Поцелуев 1987, 138.

First, the region was an ancient Armenian territory, and bordering the SSR of Armenia, with the consent of Soviet Russia and under the Turkish pressure was annexed to Azerbaijan, with which it had no common border. What has happened is that the Caucasian Tatars (now Azeris) within Azerbaijan gained autonomy in “their” own republic. However, in order to “mitigate” this regular screaming injustice, the Soviet authorities openly pretended that this “autonomy” was also created to protect the interests of Armenians. For example, it may seem strange, but until 1937 on the coat of arms and flag of the Nakhichevan ASSR, it was written not only in Turkish-Tatar (“Azerbaijani”), but also in Armenian: on the top line – Azerbaijani SSR, below – Nakhichevan ASSR.

The efforts of the leadership of Soviet Armenia to unify Javakhk and Khrami (Tsalka), predominantly settled by Armenians were also in vain. Therefore, an attempt was made to provide some autonomy for the Armenians in the territories left to Georgia. As early as 1922, a group of Armenian politicians presented a project to create an autonomous Armenian administrative unit within the Georgian SSR comprising the Akhalkalak district and the Armenian-populated villages of Borchalu (Northern Lori). However, Georgian government officials, including members of the intelligentsia (particularly historian Iv. Javakhishvili) received the project with knives out, and considering it as a step towards the dismemberment of Georgia, they rejected it in 1923⁸.

Thus, after the sovietization of Armenia, several Armenian state formations were created: the SSR of Armenia, the NKAO, and formally, the NASSR.

In parallel with the reinforcement of the Soviet dictatorship, the sovereignty of both the abovementioned and other Soviet national-state

⁸ See Մելքոնյան 2003, 346–347.

formations soon diminished. The process of forming a union federal republic, a Transcaucasian Federation, out of the three independent Soviet republics of Transcaucasia began in order to create the Soviet Union (USSR) within the framework of V. Lenin's "national-state building" program. The Transcaucasian Socialist Federative Union of Soviet Republics (TSFUSR) was established on 12 March 1922 at the Plenipotentiary conference of the Central Executive Committees of Georgia, Armenia and Azerbaijan in Tiflis. This meant that the independent Soviet republics became members of one federal union and lost their independence. In December of the same year, the TSFUSR was reorganized into the Transcaucasian Socialist Federative Soviet Republic (TSFSR) in Baku, i.e., the union of the three republics turned into one republic and thus became part of the USSR, which was formed at the end of December. This even deepened the loss of sovereignty of the federation members.

Armenia was subsequently deprived of the opportunity to communicate directly with the union center and, in fact, fell under the subordination of the authorities of the Transcaucasian Federation in Tiflis, where Armenian figures did not have significant influence. It is no coincidence that in the TSFSR, along with the decline of sovereignty, until the collapse of the Transcaucasian Federation in 1936, Armenia suffered territorial losses in favor of Georgia and Azerbaijan⁹. Thus, the years 1922-1936 were **the sub-phase of the loss of the sovereignty of Soviet Armenia**.

And finally, the third period in the history of Soviet Armenia's statehood can be considered as **the sub-phase of the status of a union republic** (1936–1991), when Armenia (already renamed the Armenian Soviet Socialist Republic – Arm SSR) regained many

⁹ See about the territorial losses of the Armenian SSR **Խաչատրյան, Սուքիասյան, Բաղդյան** 2015 and **Մելքոնյան** 2003, 354–356.

elements of sovereignty, including the opportunity to relate directly with central authorities. In 1937 the second constitution of the Armenian Soviet Republic was adopted. During the Patriotic War, the number of Armenian national military units reached six. In 1946, the Ministry of Foreign Affairs was restored among the ministries of Armenia, and several important points, enshrining the sovereignty of the republic, were included in the third constitution adopted in 1978: Armenian was declared as a state language of the Arm SSR, the change of the territory of the republic was prohibited without the consent of the legislature, the Supreme Council, etc.

Third Republic

In the contemporary period, the third stage of the Armenian statehood, **the independence stage**, began in September 1991, when the Republic of Nagorno-Karabakh (NKR) came to life on the 2 September, followed by the Republic of Armenia after the national referendum held on the 21 September. In fact, the foundations of this process were laid by the strong Artsakh liberation movement, the multi-party, democratic elections held in May 1990 and the “Declaration of Independence” adopted by the newly elected Supreme Council (later the National Assembly) on 23 August.

At present, the two Armenian states, the Republic of Armenia and the Republic of Nagorno-Karabakh, completing the thirtieth anniversary of their re-independence, continue the march of the five-thousand-year-old Armenian statehood.

Conclusions

Thus, the aforementioned recital of the outline history of Armenian statehood suggests, that it is necessary to reconsider the wrong standpoint of Armenian historiography that the Armenian people were stateless for centuries. This article proposes a new mechanism,

according to which, the united kingdoms experienced only occasional downfalls, but the unique state manifestations – regional kingdoms, princely states, melikdoms and other formations – at almost all historical stages preserved the continuous chain of the Armenian statehood.

BIBLIOGRAPHY

- Hovannisian Richard G.** 1971–1996, The Republic of Armenia, vol. I–IV, Berkeley, Los Angeles, London.
- Поцелуев В.А.** 1987, «Гербы Союза ССР, Из истории разработки» Москва, Политиздат, с. 166., ил.
- Եսայան Ա.** 1967, Հայաստանի միջազգային իրավական դրությունը 1920–1922 թթ., խմբ.՝ Զ.Ս. Կիրակոսյան, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 431 էջ:
- Խաչատրյան Կ., Սուքիասյան Հ., Բադալյան Գ.** 2015, Խորհրդային Հայաստանի և ԼՂԻՄ-ի տարածքային կորուստները 1920–1930-ական թվականներին, Երևան, Զանգակ, 2015, 160էջ + 4էջ ներդիր + 2 քարտեզ:
- Հակոբյան Արարատ** 2005, Հայաստանի խորհրդարանը և քաղաքական կուսակցությունները (1918–1920 թթ.), Երևան, ՀՅԴ հրատ., 363 էջ:
- Հայաստանի Հանրապետությունը 1918–1920 թթ. (քաղաքական պատմություն), փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածու, 2000, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն», 455 էջ:
- Հարությունյան Կ.** 2002, Հայկական առաջին զորամիավորումները 1918–1945 թթ., Երևան, «Զանգակ-97» հրատ., 272 էջ, 58 լուսանկար:
- Ղազախեցյան Վ.** 2006, Հայաստանը 1920–1940 թթ., Երևան, 564 էջ:
- Մելքոնյան Աշոտ** 2003, Զավախքը XIX դարում և XX դարի առաջին քառորդին, Երևան, «Զանգակ-97» հրատ., 544 էջ:
- Յուշամատենան Մեծ եղեռնի (1915–1965) 1965, Պէյրուք, 1182 էջ:

**Աշոտ Ա. Մելքոնյան, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստի-
տուտ, պ.գ.դ. պրոֆեսոր, ԳԱԱ ակադեմիկոս, Հայոց պե-
տականությունը նորագույն ժամանակներում**

Ամփոփում

Հայոց պետականությունը նորագույն ժամանակներում ներկա-
յանում է երեք հանրապետությունների պատմափուլերով: Թեև
իրենց քաղաքական համակարգերով այդ հանրապետություններն
արմատապես տարբերվում են միմյանցից, սակայն նորագույն ժա-
մանակներում կազմում են պետականության մեկ ընդհանուր շղթա-
յի օղակները:

1918 թ. մայիսի 28-ին սկսվող **Հայաստանի Հանրապետությա-
ն (1918–1920) պատմության փուլը** նշանավորվում է ոչ միայն
անկախության վերականգնումով, այլ նաև իր վարչական կառուց-
վածքով ժողովրդավարական՝ խորհրդարանական հանրապետու-
թյան ստեղծումով: Ընդամենը երկուսուկես տարվա ընթացքում
Առաջին Հանրապետությունը ձեռք է բերում անկախ պետակա-
նությանը բնորոշ բոլոր հատկանիշները՝ տարածք, իշխանության
մարմիններ, բանակ, միջազգային ճանաչում և այլն:

1920 թ. մայիսին 11-րդ Կարմիր բանակի Արցախ ներխուժումով
սկսվեց Հայաստանի խորհրդայնացման գործընթացը, որը հունիս-
օգոստոս ամիսներին ներառեց նաև Սյունիքն ու Նախիջևանը: Քե-
մալաբուլնիկյան գործակցության արդյունքում 1920 թ. դեկտեմբե-
րի սկզբին Հայաստանի Հանրապետությունը կործանվեց: Բայց
անկախ Հայաստանի կարճատև գոյությունն իսկ բոլշևիկներին
հարկադրեց հաշվի նստելու սոցիալիստական Հայաստանի իրո-
ղության հետ: Այսպես սկսվեց **խորհրդային պետականության
պատմության փուլը (1920–1991):**

Խորհրդային Հայաստանը (մինչև 1936 թ. Հայաստանի Սո-
ցիալիստական Խորհրդային Հանրապետություն՝ ՀՍԽՀ) քանի որ

ուներ պետությանը բնորոշ հատկանիշների մեծ մասը, անշուշտ, նույնպես պետականություն էր, առավել ևս, որ իր գոյության առաջին տարիներին ուներ հարաբերական անկախ կարգավիճակ: Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո ստեղծվեց ևս մեկ հայկական պետական կազմավորում՝ Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզը:

Նորագույն ժամանակաշրջանում Հայոց պետականության երրորդ՝ **անկախության փուլը** սկսվում է 1991 թ. սեպտեմբերից, երբ նույն ամսի 2-ին կյանքի է կոչվում Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը (ԼՂՀ), իսկ 21-ին անցկացված համաժողովրդական հանրաքվեից հետո՝ Հայաստանի Հանրապետությունը: Այս գործընթացի հիմքերը փաստորեն դրվեցին Արցախյան ազատագրական հուժկու շարժումով, 1990 թ. մայիսին կայացած բազմակուսակցական, ժողովրդավարական ընտրություններով և նորընտիր Գերագույն խորհրդի (հետագայում՝ Ազգային ժողով) կողմից նույն թվականի օգոստոսի 23-ին ընդունված «Անկախության հռչակագրով»:

Ներկայումս հայկական երկու պետությունները՝ ՀՀ-ն և ԼՂՀ-ն, բոլորելով իրենց վերանկախացման երեսնամյակը, շարունակում են հայոց հինգհազարամյա պետականության երթը:

Քանալի բառեր՝ պետականություն, Առաջին Հանրապետություն, ինքնիշխանություն, Նախիջևան, Արցախի Հանրապետություն, Խորհրդային Հայաստան, Երրորդ Հանրապետություն:

Ашот А. Мелконян, *Институт истории НАН РА, д.и.н., профессор, академик НАН РА*, **Армянская государственность в новейшее время**

Резюме

Армянская государственность в новейшее время представлена историческими этапами трех республик. Хотя эти республики коренным образом отличаются друг от друга по своему политическому строю, в новейшее время образуют звенья одной общей цепи государственности.

Исторический этап Республики Армения (1918–1920 гг.), начавшийся с 28 мая 1918 г., отмечен не только восстановлением независимости, но и установлением демократической парламентской республики со своим административным устройством. Всего за два с половиной года Первая республика приобрела все признаки независимого государства: территорию, органы управления, армию, международное признание и т.д.

В мае 1920 г. с вторжением в Арцах 11-й Красной Армии начался процесс советизации Армении, в состав которой в июне-августе вошли также Сюник и Нахичевань. В результате кемало-большевистского сотрудничества в начале декабря 1920 г. Республика Армения была разрушена. Но недолгое существование независимой Армении вынудило большевиков учитывать реалии социалистической Армении. Так начался **этап истории советской государственности** (1920–1991 гг.).

Советская Армения (до 1936 г. Социалистическая Советская Республика Армения, ССРА), безусловно, обладала государственностью, поскольку ей были присущи большинство ат-

рибутов, характерных для государства. Более того, в первые годы своего существования она имела относительно независимый статус. После советизации Армении было создано еще одно армянское государственное образование – Нагорно-Карабахская автономная область.

В новейший время третий этап армянской государственности – **этап независимости** – начинается с сентября 1991 года, когда 2 сентября того же года провозглашается Нагорно-Карабахская Республика (НКР), а после всенародного референдума 21 сентября – Республика Армения. Основы этого процесса фактически были заложены мощным арцахским освободительным движением, многопартийными демократическими выборами, состоявшимися в мае 1990 г., и «Декларацией независимости», принятой 23 августа того же года вновь избранным Верховным советом (позже Национальным собранием).

В настоящее время два армянских государства, РА и НКР, отметив тридцатилетие своей независимости, продолжают путь армянской государственности.

Ключевые слова: государственность, Первая республика, автономная область, Нахичеван, Республика Арцах, Советская Армения, Третья республика.